

DNY PRACOVNÍHO KLIDU V ČESKOSLOVENSKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU (1918-1938)

VÁCLAV VALEŠ
Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt

Příspěvek obsahuje přehled právních předpisů, upravujících počet a režim dní pracovního klidu (neděle, svátky) v dobách existence Československé republiky v letech 1918-1938. Pozornost je věnována jednak recipovaným právním předpisům, které ČSR zdělila na základě recepční normy (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.) po zaniklé habsburské monarchii, jednak nové československé úpravě této oblasti, přijaté po roce 1918 (československý zákon o svátcích z roku 1925).

Klíčová slova

právní režim dní pracovního klidu (neděle, svátky), Československá republika (1918-1938)

Abstract

This article contains the syllabus of the legal regulations addressed to the question of public holidays (Sundays, holidays) in the first Czechoslovak Republic (1918-1938). It turned to partly assumed legal regulations which the Czechoslovakia inherited along broken Habsburg Monarchy on the basis of the law Nr. 11/1918 of the Collection of Laws and Regulations, partly to the new Czechoslovak regulation of this sphere accepted after 1918 (The Czechoslovak Public Holiday Act 1925).

Key words

legal order of public holidays (Sundays, holidays), the Czechoslovak Republic (1918-1938)

1. Recipovaná právní úprava

Zhroucení habsburské monarchie v závěru roku 1918 mělo pro obyvatele českých zemí dalekosáhlé, především politické důsledky. Ty se pak odrazily také v celé řadě dalších oblastí – sociální, ekonomické, právní i náboženské. Na základě recepční normy (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918) zůstal pro novou Československou republiku až na výjimky závazný rakousko-uherský právní systém, přičemž v historických zemích Koruny české platil právní řád předlitavský, na Slovensku a Podkarpatské Rusi zalitavský.

Recepční norma znamenala pro české země mj. také minimálně dočasné převzetí poměrně zdařilého a propracovaného kalendáře dní pracovního klidu, včetně režimu jejich ochrany. Vzhledem k tomu, že před rokem 1918 se asi 95 % obyvatelstva Čech, Moravy a Slezska hlásilo ke katolické víře, je pochopitelné, že rozložení dnů pracovního klidu bylo ovlivněno liturgickým kalendářem církve. Počet závazných církevních svátků byl před rokem 1918 naposledy výrazným způsobem upraven v dobách osvícenského absolutizmu. Na základě předběžné dohody s Vídní papež Klement XIV. dne 22. června 1771 zvláštním brevem stanovil pro podunajskou monarchii 17 církevních slavností, které se dělily do dvou základních kategorií:

- a) pohyblivé – velikonoční neděle a pondělí, svatodušní neděle a pondělí, Nanebevstoupení Páně a Božího těla;
- b) stabilní – Obřezání Páně (1. leden), Zjevení Páně (6. leden), Očišťování Panny Marie (2. únor), Zvěstování Páně (25. březen), sv. Petra a Pavla (29. červen), Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen), Narození Panny Marie (8. září), Všech svatých (1. listopad), Neposkvrněné početí Panny Marie (8. prosinec), Narození Páně (25. prosinec) a sv. Štěpána (26. prosince).

Kromě těchto 17 slavností společných pro celou katolickou církev umožňovalo papežské breve z roku 1771, aby jednotlivé země mocnářství slavily též svátky svých nebeských patronů. Dvorním dekretem císařovny Marie Terezie ze dne 21. listopadu 1771 bylo určeno, že v Čechách jimi budou dny 16. května (sv. Jana Nepomuckého) a 28. září (sv. Václava). Morava zůstala poněkud ošizená – narozdíl od Čech jí byla povolena pouze jediná slavnost, a to

5. červenec (sv. Cyrila a Metoděje). V souladu s tisíciletou křesťanskou tradicí byly od dob prvních Přemyslovců dny pracovního klidu pochopitelně také všechny ostatní neděle v roce. Ve všech těchto dnech byly zakázány veškeré těžké polní a řemeslnické práce, obchodníci měli povinnost neprovozovat během nich živnost, hostinští nesměli před polednem podávat lihové nápoje (pivo ovšem ano) a až do 16:00 nebylo dovoleno ani provozování hudebních produkcí nebo hry kulečníku, aby nic nebránilo věřícím účastnit se svátečních bohoslužeb.

Stěžejním právním předpisem, který na území předlitavské části Rakouska-Uherska upravoval režim dní pracovního klidu, byl zákon č. 21/1895 ř. z. ze dne 16. ledna 1895, o nedělním a svátečním klidu v živnostech (částečně novelizovaný zákonem č. 125/1905 ř. z.). Ten zaručil všem pracujícím právo účastnit se nedělních a svátečních dopoledních bohoslužeb (srov. čl. IX. a XIV. zákona č. 21/1895 ř. z.). Bylo pochopitelně na každém jednotlivci, jakým způsobem tohoto svého oprávnění využije. Nedělní klid měl „započít nejpozději o 6. hodině ranní každé neděle, a to současně pro celé dělnictvo každého závodu, a trvat alespoň 24 hodin.“¹ Totéž pravidlo platilo i v případech zasvěcených svátků. Výjimky v některých provozech byly možné, nesměly se však stát pravidlem. Ochranná ustanovení o nedělním a svátečním klidu sice byla suspendována ministerským nařízením č. 184/1914 ř. z. ze dne 31. července 1914, a to v souvislosti s vypuknutím první světové války, k restituci stavu před rokem 1914 došlo částečně již v letech 1915-1918², úplně pak na jaře roku 1919, tj. krátce po vzniku samostatného československého státu.³ Na přelomu 19. a 20. století, tedy v dobách raného kapitalizmu, šlo o důležité ochranné opatření ve prospěch zaměstnanců.

Kromě zákona o nedělním a svátečním klidu v živnostech z roku 1895 upravovalo právní režim dní pracovního klidu několik ustanovení dalších právních předpisů. Na základě interkonfesijního zákona z roku 1868 (č. 49/1868 ř. z.) se po dobu bohoslužeb v tyto dny nepovolovalo jednak jakékoli narušování jejich průběhu, jednak konání všech veřejných prací, pokud ovšem nebyly bezpodmínečně nutné (čl. 13 odst. 2 a 3 zákona č. 49/1868 ř. z.). Jinak ovšem nikomu nebylo bráněno, „aby v dny sváteční a slavné některé jiné církve nebo náboženské společnosti práce se zdržel.“⁴ Ministerská nařízení o noremních dnech č. 81/1868 ř. z. a č. 98/1868 ř. z. zakazovala

¹ čl. II. zákona č. 21/1895 ř. z.

² nařízení č. 403/1915 ř. z. ze dne 28. prosince 1915, nařízení č. 376/1918 ř. z. a č. 377/1918 ř. z. ze dne 22. října 1918

³ nařízení č. 150/1919 Sb. z. a n. ze dne 21. března 1919

⁴ čl. 13 odst. 1 zákona č. 49/1868 ř. z.

v posledních třech dnech pašijového týdne (Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota) konání veřejných zábav, divadel a koncertů. Vedle toho nesměla být divadelní představení provozována o slavnosti Božího těla; o Božím hodě vánočním, velikonočním a svatodušním pak jen k charitativním účelům a na základě individuálního úředního povolení. V tyto dny se nesměly pořádat ani veřejné plesy. Podle občanského soudního řádu (zákon č. 113/1895 ř. z.) v neděli a ve svátek bylo možné doručovat písemnosti jen se souhlasem soudu⁵ a nesměly být konány soudní roky.⁶ Případl-li konec zákonné nebo soudní lhůty na nedělní nebo sváteční den, posouval se na nejbližší všední den; jinak na jejich začátek a běh neměly neděle a svátky vliv.⁷ Předlitavská právní úprava nedělního a svátečního klidu byla tak precizní, že neopomíjela jeho význam ani v trestním právu, speciálně v případě výkonu trestu smrti. Podle předlitavského trestního řádu (zákon č. 119/1873 ř. z.) den popravky nesměl v žádném případě připadnout „na neděli či svátek, ani na takový den, který podle náboženského vyznání odsouzeného jest dnem svátečním, aby výkonu v určený den vůbec nic nepřekáželo.“⁸

2. Útok na církevní svátky

Krátce po pádu Rakouska-Uherska v české společnosti propukly silné protikatolické nálady (byť se přes 80 % populace nadále hlásilo ke katolické víře!), přičemž jejich zdůvodněním bylo především spojení špiček katolické církve se svrženým císařstvím (austrokatolicismus). Ve vypjaté atmosféře roku 1919 bylo přijato několik právních předpisů, otevřeně nebo skrytě mířících proti katolické církvi nebo její nauce (např. „kazatelnicový paragraf“, zákon o fakultativním pohřbu žehem, novela obecného občanského zákoníku umožňující do té doby zakázanou rozluku katolických manželů apod.). Zdálo se, že zásadní změny nastanou i u dní pracovního klidu, jejichž církevní původ byl trnem v oku českých nacionalistů, socialistů a liberálů, které 28. říjen 1918 vynesl k moci.

Na konci března roku 1919, tedy necelého půl roku po zhroucení monarchie, byl Národnímu shromáždění ČSR předložen skupinou levicových poslanců (mj. též Aloisem Jiráskem) návrh zákona, kterým se měly rušit svátky církevní a zavádět svátky národní a občanské (tisk č. 705 ze

⁵ § 100 odst. 1 zákona č. 113/1895 ř. z.

⁶ § 221 odst. 1 zákona č. 113/1895 ř. z.

⁷ § 126 odst. 1 a 2 zákona č. 113/1895 ř. z.

⁸ § 403 odst. zákona č. 119/1873 ř. z.

dne 26. března 1919). Jeho navrhovatelé považovali za bezpodmínečně nutné, „aby veškeré veřejné zřízení bylo proniknuto duchem doby a zbavilo se přežilých pozůstatků dřívějších dob,“⁹ mezi něž podle nich patřilo i svěcení církevních svátků. Podle jejich poznatků, shrnutých v důvodové zprávě k návrhu zákona, chyběl převážně většině národa vnitřní vztah k těmto významným dnům. Je otázka, zda k tomuto tvrzení neshbírali dotčení poslanci podklady pouze ve svých stranických sekretariátech nebo zda nevyužili fabulačního talentu spolupředkladatele Aloise Jiráska. Je zcela nesporné, že tehdy (a snad i dnes) až na výjimky všichni obyvatelé českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi slavili (a slaví) minimálně vánoční svátky, o jejichž křesťanských kořenech nemůže být sporu.

Uvedený poslanecký návrh měl následující dvě teze: Za první – všechny církevní svátky měly být bez výjimky zrušeny a přeměněny na klasické pracovní dny. Za druhé – jako náhrada za zrušené církevní slavnosti měly být nově zavedeny „tyto dny, které v dějinách českého lidu mají svůj velký význam: 1. květen, 6. červenec a 28. říjen,“¹⁰ přičemž nepoměr mezi zrušenými a novými svátky měl být pracujícím kompenzován každoroční placenou dovolenou v délce 5-7 dní.

Navrhovatelé kromě averze k víře trpěli také syndromem centralizmu a bohemocentrizmu, neboť zcela opomenuli zařadit do kalendáře dny, které pokládal za významné slovenský národ. Tato reforma kalendáře, zcela ignorující historii, tradice a přesvědčení většiny obyvatelstva ČSR, nakonec legislativním procesem naštěstí neprošla. Poté na několik let přestala být tato otázka aktuální a znovu byla otevřena až téměř s šestiletým odstupem.

⁹ Národní shromáždění ČSR, tisk č. 705 ze dne 26. března 1919

¹⁰ Národní shromáždění ČSR, tisk č. 705 ze dne 26. března 1919

3. Československý zákon o svátcích z roku 1925

Na počátku roku 1925 byl vládou ČSR Poslanecké sněmovně Národního shromáždění předložen komplexní návrh zákona o nedělích, svátcích a památných dnech (NS ČSR, Poslanecká sněmovna, tisk č. 5061 ze dne 5. března 1925). S nepatrnou změnou názvu tato osnova úspěšně prošla oběma komorami československého zákonodárského sboru a byla pod č. 65/1925 publikována ve Sb. z. a n. Nedělí se nakonec netýkala, takže i nadále zůstal zachován jejich statusně pracovního klidu, nastavený již před rokem 1918.

Uvedený právní předpis prohlásil za svátky tyto dny (§ 1): 1. leden (Obřezání Páně); 6. leden (Tří králů); pohyblivé slavnosti Nanebevstoupení Páně a Božího Těla; 29. červen (sv. Petra a Pavla); 15. srpen (Nanebevzetí Panny Marie); 1. listopad (Všech svatých); 8. prosinec (Panny Marie počaté bez poskvrny dědičné viny) a 25. prosinec (Narození Páně). Je pozoruhodné, že ač se o nich zákon č. 65/1925 Sb. z. a n. vůbec nezmiňoval, zůstaly volnými dny také velikonoční a svatodušní pondělky, jakož i 26. prosinec (sv. Štěpán). Československá právní úprava svátkového práva byla až na drobné výjimky převzata z Kodexu kanonického práva z roku 1917, předepisující povinnou účast katolických věřících mimo neděle také v nejdůležitější slavnosti církevního roku.¹¹

Kromě svátků zaváděl československý zákon o svátcích z roku 1925 (§ 2) kategorii památných dní Československé republiky, a to: 5. červenec (sv. Cyril a Metoděj), 28. září (sv. Václav), 6. červenec (Mistr Jan Hus), jehož první oficiální oslava za aktivní účasti hlavy státu vedla k diplomatické roztržce mezi Prahou a Vatikánem, a 1. květen (Svátek práce). K nim byl přiřazen i 28. říjen, který získal tento statut již roku 1919 na základě zákona č. 555/1919 Sb. z. a n. ze dne 14. října 1919. Z těchto dní byl slaven 5. červenec dosud pouze na Moravě, 6. červenec naposledy v dobách před rokem 1620 a 1. máj až od devadesátých let 19. století.

Jak na svátky, tak s drobnými výjimkami na památné dny se vztahovala „ustanovení o klidu nedělním, pokud jde o veřejné úřady, ústavy, podniky a školy veřejné, jakož i školy s právem

¹¹ srov. can. 306 CIC/1917

veřejnosti,¹² především tedy zákona o nedělním a svátečním klidu z roku 1895. Československým zákonem o svátcích z roku 1925 (§ 5) došlo také ke zrušení tzv. noremních dnů, které s ohledem na liturgickou dobu zakazovaly pořádání zábav (srov. nařízení č. 81/1868 ř. z. a č. 98/1868 ř. z.), a několika svátků, aniž by byl uveden jejich výčet. Především šlo o christologické a mariánské svátky 2. únor (Uvedení Páně do chrámu, nazývaný též Očišťování Panny Marie nebo lidově Hromnice), 25. březen (Zvěstování Páně) a 8. září (Narození Panny Marie), významné především pro Slovensko, a také 16. květen, tj. český zemský svátek sv. Jana Nepomuckého, jehož kult se právě po roce 1918 stal terčem útoků agresivních nepřátel katolické víry (např. prezidentova blízkého spolupracovníka Jana Herbena), neustále demagogicky a neprávem stavějících tuto osobnost do protikladu s Janem Husem. Třebaže roku 1925 byl vydán nový interkonfesijní zákon (č. 96/1925 Sb. z. a n.), nepřinesl žádnou novinku, neboť byl jen opakováním zásad obsažených v poměrně kvalitním předlitavském interkonfesijním zákonu z roku 1868. Další recipovaných zákonů někdejšího Předlitavska (např. občanského soudního řádu z roku 1895 nebo trestního řádu z roku 1873) se nová československá právní úprava z roku 1925 nijak nedotkla.

4. Závěr

Výběr a forma slavení svátků spolehlivě ukazuje na to, jaké má společnost priority a na co klade důraz. O orientaci a duchovním stavu národů svědčí také způsob zachovávání ostatních dní pracovního klidu, v euroatlantickém kulturním okruhu především nedělí. Vedlejším produktem změn politických systémů zcela zákonitě bývají zásahy do kalendáře, obvykle velice rychlé a zcela nebo alespoň částečně negující předchozí vývoj.

Prvorepubliková právní úprava počtu a režimu dní pracovního klidu sice přinesla oproti dobám před rokem 1918 některé změny (zavedení svátků občanských a určitá redukce církevních), tyto změny však byly provedeny velice zdařile a citlivě. V českých dějinách 20. století však šlo spíše o výjimku. Díky poměrně častým změnám režimů po roce 1938 a jejich úsilí o maximální sebezviditelnění a sebeoslavování se tak většině obyvatelstva Čech, Moravy a Slezska spolehlivě podařilo zatemnit obsah a význam jakéhokoli svátku. Úspěšná sekularizace většiny české společnosti, na níž se podílelo více faktorů (především český nacionalismus přelomu 19. a

¹² § 4 zákona č. 65/1925 Sb. z. a n.

20. století, důsledky 2. světové války, komunistický režim, „zcela volně řádící ruka trhu“ po roce 1989) pak znamenala podobné snížení významu nedělí.

Porovnáme-li prvorepublikový systém ochrany dní nedělního a svátečního klidu se současným, je nutno konstatovat, že došlo k výraznému posunu k horšímu. Dnešní poměrně běžná praxe, kdy některé obchodní společnosti (zejména nákupní řetězce a poskytovatelé služeb) s tichým souhlasem státu a odborářských předáků (nezřídka s neukoženými politickými ambicemi) prakticky zlikvidovaly neděle a svátky jako dny pracovního klidu, by v letech 1918-1938 nebyla možná. Je nepochybně pravda, že klima ve společnosti a poptávka tu také hraje nepřehlédnutelnou roli. V první polovině 20. století však ještě panovalo určité povědomí, a to i mezi zákonodárci, že neděle a svátky mají nejen náboženský, ale i sociální, kulturní, a společenský význam a že jejich zachování je nanejvýš účelné a vhodné, byť pochopitelně není možné ve všech provozech (doprava, zdravotnictví, sociální služby).

Literatura:

- [1] BEDNÁŘ, F. *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v Republice československé*. Praha: Husova čs. evang. fakulta bohoslovecká 1929, s. 1759
- [2] KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon 1991, s. 281
- [3] KADLECOVÁ, M. a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Masarykova univerzita 1992, s. 133
- [4] KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII*. Praha: Paseka 2000, s. 823
- [5] LENDEROVÁ, M. a kol. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. II. díl*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2005, s. 180
- [6] MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde 1999, s. 572
- [7] VALEŠ, V. *Myšlenka odluky církví od státu v prvních letech Československé republiky 1918-1920*. in: *Právník*, rok 2007, Praha: Ústav státu a práva AV ČR, str. 1325-1334

Kontaktní údaje – email:

vales.vaclav@seznam.cz